

***IV з'їзд
спеціалістів з соціальної медицини та
організаторів охорони здоров'я***

Програмні доповіді

23-25 жовтня 2008 року

м. Житомир

***IV з'їзд
спеціалістів з соціальної медицини та
організаторів охорони здоров'я***

Програмні доповіді

23-25 жовтня 2008 року

м. Житомир

IV з'їзд спеціалістів з соціальної медицини та організаторів охорони здоров'я. Програмні доповіді. 23-25 жовтня 2008 р., м. Житомир. – 71 с.

Програмні доповіді на IV з'їзді спеціалістів з соціальної медицини та організаторів охорони здоров'я Міністра охорони здоров'я В.М. Князевича та ведучих спеціалістів з соціальної медицини України Вороненко Ю.В., Москаленко В.Ф., Слабкого Г.О. присвячені актуальним питанням розвитку системи охорони здоров'я та соціальної медицини в Україні.

Розраховані на організаторів охорони здоров'я та спеціалістів з соціальної медицини.

ЗМІСТ

Князевич В.М.

Розвиток національної системи охорони здоров'я: стан, перспективи та шляхи розбудови..... 4

Вороненко Ю.В.

Проблеми забезпечення якості кадрових ресурсів системи охорони здоров'я України 36

Москаленко В.Ф.

Реформування систем охорони здоров'я: сучасний погляд 42

Слабкий Г.О.

Стан і перспективи розвитку соціально-медичних досліджень в Україні 61

Слабкий Г.О.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-МЕДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України

Соціальна медицина як наука, що вивчає закономірності громадського здоров'я та системи його охорони і є теоретичною основою охорони здоров'я, завжди не тільки оперативно відгукувалася на потреби медичної практики, а й постійно намагалася вести вперед у розв'язанні її проблем.

Ситуація, яка склалася в Україні з набуттям державної незалежності і переходом до ринкових відносин, стала не тільки впливом для активізації соціально медичних досліджень, зробивши їх надзвичайно актуальними для розв'язання нагальних проблем охорони здоров'я, а й таким чином створила умови для їх проведення і втілення в життя.

Саме з такими думками і гаслами підійшли фахівці в галузі соціальної медицини і організації охорони здоров'я до свого III з'їзду, який відбувся в Одесі 1997 року.

Вселяло велику надію відновлення спеціалізованого науково-дослідного закладу в нашій галузі медичної науки під назвою Український інститут громадського здоров'я, який очолив колишній заступник міністра охорони здоров'я д.м.н., проф. В.М. Пономаренко, а заступником директора з наукової роботи стала д.м.н., проф. А.М.Нагорна.

На основі вивчення та аналізу стану здоров'я населення України в діяльності системи охорони здоров'я було вивчено основні проблеми галузі, які потребують першочергового розв'язання:

– забезпечення достатнього фінансування галузі шляхом запровадження багатоканального фінансування, основними джерелами якого мають стати бюджет і кошти загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування;

– встановлення чіткого порядку і механізмів визначення обсягів гарантованого рівня безоплатної медичної допомоги, який має охоплювати як основні види її, найбільш поширені та небезпечні нозологічні форми, так і найбільш потребуючі цю допомогу групи населення (діти і підлітки, інваліди

та пенсіонери, вагітні та матері, працівники, що працюють у важких та шкідливих умовах праці тощо);

- розробка, пріоритетне фінансування та реалізація програм, спрямованих на профілактику та лікування ВІЛ-інфекцій/СНІДу, туберкульозу, венеричних, серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань, онкологічних хвороб, гепатиту та інших захворювань, що мають соціальне значення;

- структуризація медичної допомоги з трьома рівнями, забезпечення пріоритетного розвитку ПМСД на засадах сімейної медицини, організація належної не тільки теоретичної, а й практичної підготовки сімейних лікарів, створення для них оптимальних умов праці та побуту, пріоритетного фінансування і оплати праці, медикаментозного і матеріально-технічного забезпечення;

- реструктуризація спеціалізованої медичної допомоги з передачею частини функцій лікарів “вузьких” спеціальностей лікарям загальної практики/сімейним лікарям;

- відповідна раціоналізація мережі, структури і функцій закладів охорони здоров'я, яка сприятиме раціоналізації витрат на медичну допомогу;

- поліпшення медичної допомоги сільському населенню шляхом удосконалення мережі лікувально-профілактичних закладів, створення належних умов праці і побуту сільських медичних працівників, забезпечення їх житлом, транспортом і засобами зв'язку;

- удосконалення нормативно-правового забезпечення системи охорони здоров'я відповідно до європейських вимог і стандартів, створення системи захисту прав як пацієнтів, так і медичних працівників;

- підвищення якості медичної допомоги шляхом розробки і впровадження в практику новітніх ефективних методів профілактики, діагностики і лікування, раціональної системи акредитації медичних закладів і ліцензування діяльності лікарів, запровадження гармонізованих з міжнародними нормами стандартів медичної допомоги;

- створення сучасної системи інформаційного забезпечення охорони здоров'я, реорганізація медико-статистичної служби;

- підвищення рівня санітарної культури населення шляхом відновлення мережі центрів здоров'я, поліпшення гігієнічного виховання дітей та молоді, подальшої активізації боротьби з тютюнокурінням,

алкоголізмом, наркоманією, поліпшення занять фізичною культурою та спортом і створення необхідних для цього умов;

– здійснення заходів щодо децентралізації, автономізації та роздержавлення медичних закладів, сприяння індивідуальній (приватній) лікарській практиці, забезпечення рівноправності в діяльності закладів різних форм власності;

– подальше удосконалення управління системою охорони здоров'я на державному, регіональному і місцевому рівнях, включаючи залучення медичної та широкої громадськості до вирішення проблем здоров'я, створення громадських рад при органах управління і закладах охорони здоров'я, Громадської колегії МОЗ України, Національної ради з питань охорони здоров'я при Президентові України, прийняття Закону України “Про лікарське самоврядування”, який передбачає створення корпоративної лікарської організації і передачі їй частини управлінських функцій від державних органів управління.

Життя свідчить, що майже всі ці проблеми залишаються актуальними до сьогодні, що підтверджується Указом Президента України №1694/2005 “Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення”.

Така ситуація і поставлені нею завдання фактично зробили Український інститут громадського здоров'я науково-методичним центром реформування галузі, визначили його структуру і кадровий склад.

Крім відділу досліджень стану здоров'я населення та його прогнозування (зав. – д.м.н., проф. А.М. Нагорна), відділення медико-демографічних досліджень (зав.- д.м.н. Л.А. Чепелевська) та інших підрозділів, основне місце в структурі зайняло відділення розробки наукового супроводження, контролю виконання національних і регіональних програм реформування галузі (зав.- к.м.н., с.н.с. О.М. Ціборовський) з секторами ПМД і сімейної медицини, медико-санітарної допомоги сільському населенню, спеціалізованої медичної допомоги, охорони здоров'я матерів і дітей.

Надзвичайно важливу роль у науковому опрацюванні проблем реформування галузі відіграли відділ економіки охорони здоров'я і медичного страхування (зав. – к.е.н. В.І Євсєєв), відділення нормативно-правового регулювання в охороні здоров'я (зав. – к.м.н. Л.М. Грузова, а

згодом – В.С. Швецов), відділення розробки стандартів медичної допомоги, проблем ліцензування та акредитації (зав. – к.м.н., с.н.с. А.В. Степаненко), а також відділ інформатизації системи охорони здоров'я, відділ профілактичної діяльності та координації співробітництва з ВООЗ тощо.

На основі проведених досліджень і визначених проблем було обґрунтовано державну політику в галузі охорони здоров'я і стратегію розвитку галузі в період переходу до ринкових відносин, яку було взято на озброєння, для проведення реформування галузі. Було відповідно переглянуто Концепцію розвитку охорони здоров'я. У цій роботі, крім Інституту громадського здоров'я, взяли участь кафедри соціальної медицини, організації та управління охороною здоров'я Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця (зав.- д.м.н., проф.. член.кор.АМН України В.Ф.Москаленко), Національної медичної академії післядипломної освіти ім.П.Л.Шупика (зав.- д.м.н., проф.. член.кор.АМН України Ю.В.Вороненко), Дніпропетровської медичної академії (зав. - д.м.н., проф. В.М. Лехан), Тернопільського медичного університету ім. І.Я. Горбачевського (зав. – д.м.н., проф. О.М. Голяченко) та інші провідні фахівці України.

Значний внесок в розвиток соціальної медицини як науки внесла Академія медичних наук України, Так, під керівництвом академіка АМН України Сердюка А.М. проводиться низка наукових досліджень в рамках виконання міжгалузевої комплексної програми «Здорова нація» на період 2002-2011 рр. В більшості НДІ АМН України функціонують науково-організаційні відділи, які проводять наукові соціал-гігієнічні дослідження за профілем інституту.

Відділенню реформування галузі вдалося залучити низку науково-дослідних інститутів МОЗ України і кафедр соціальної медицини і розробити проекти Комплексної (Національної) програми реформування охорони здоров'я, Міжгалузевої програми поліпшення медичного обслуговування сільського населення, Комплексної цільової програми реструктуризації галузі. На жаль, через часту зміну міністрів і, напевно, пов'язану з нею нестабільність в галузі, не все вдалося втілити в життя.

Проте успішно було продовжено справу, розпочату у Львові під керівництвом доц. Я.П. Базилевича з реорганізації ПМСД на засадах сімейної медицини.

Разом з іншими фахівцями було опрацьовано проект Державної програми “Сімейна медицина”, який став основою “Комплексних заходів щодо розвитку сімейної медицини”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України, які відкрили нарешті шлях для широкого впровадження сімейної медицини в практику.

Було розроблено пакет більш ніж 40 нормативно-правових, інструктивно методичних і статистичних документів, які мають регламентувати і характеризувати розвиток сімейної медицини в Україні. Вони були схвалені I з'їздом сімейних лікарів у Львові та офіційно оформлені низкою наказів МОЗ України.

Обґрунтовано і опрацьовано рекомендації щодо нормативів робочого навантаження, порядку і механізмів фінансування та оплати праці, створення сучасної системи інформаційного забезпечення сімейних лікарів. Розроблено програму і методику аналізу діяльності сімейного лікаря, проведено систематизацію та конкретизацію його профілактичної роботи.

Обґрунтовано і розроблено рекомендації щодо реструктуризації різних видів спеціалізованої медичної допомоги з метою перерозподілу їх обсягів між лікарями первинного, вторинного, третинного рівнів і передачі частини їхніх функцій сімейному лікарю, що дозволить упорядкувати мережу, структуру і функції медичних закладів в сучасних умовах.

Інститутом було створено інформаційно-аналітичну систему контролю за процесом впровадження сімейної медицини (модель моніторингу) і забезпечено його наукове супроводження.

Цілеспрямовану роботу з підготовки кадрів лікарів – організаторів до реформування системи охорони здоров'я проводили і проводять кафедри управління охороною здоров'я Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупіка, Національної академії державного управління при Президентові України, Харківської медичної академії післядипломної освіти, Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця.

Підготовка сімейних лікарів проводиться на кафедрах сімейної медицини Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупіка, Харківської медичної академії післядипломної освіти, Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця,

Тернопільського медичного університету ім. І.Я. Горбачевського та інших навчальних медичних закладів України.

З метою залучення різних міністерств і відомств, підприємств та організацій, всіх громадян України до справи збереження і зміцнення здоров'я населення широким колом фахівців з різних галузей медицини під керівництвом Інституту громадського здоров'я було розроблено Міжгалузеву комплексну програму "Здоров'я нації" і забезпечено контроль за її виконанням.

За науковим напрямком дослідження економічних проблем охорони здоров'я і медичного страхування проведено експертизу кількох проектів Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування», дослідження подальшого удосконалення між бюджетних відносин, розмежування видатків на надання різних видів медичної допомоги, запровадження нових економічних механізмів у діяльність закладів охорони здоров'я, наукове обґрунтування і розробку змін у нормативно-правові акти з питань фінансування медичної галузі.

Було обґрунтовано і опрацьовано науково-методичні підходи до формування гарантованого рівня надання безоплатної медичної допомоги населенню України.

За проведеними дослідженнями тенденцій забезпеченості населення фахівцями в галузі охорони здоров'я визначено потребу регіонів у медичних кадрах на період до 2015 р.

За науковим напрямком нормативно-правового забезпечення охорони здоров'я було розроблено законопроекти нового варіанту Основ законодавства України про охорону здоров'я, «Про медичне обслуговування та заклади охорони здоров'я», «Про внесення змін до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині». Підготовлено проекти Концепції Державної цільової програми щодо зменшення шкідливого впливу тютюну на здоров'я населення України на 2008–2012 роки, Державної цільової комплексної програми розвитку охорони психічного здоров'я України на 2007–2011 роки. Постійно проводиться науково-юридична експертиза проектів нормативно-правових актів та їх відповідність основним положенням законодавства Європейського Союзу.

Постійно проводиться робота, спрямована на удосконалення управління якістю медичної допомоги. Здійснюється розробка нових та

оновлення існуючих медичних стандартів і клінічних протоколів надання медичної допомоги на основі доказової медицини. За участю багатьох науковців підготовлено пакет нормативно-правових документів з питань управління якістю медичної допомоги, а саме: проект Концепції управління якістю медичної допомоги, Державна програма стандартизації медичної допомоги, проект Положення про Координаційну раду з управління якістю медичної допомоги.

За науковим напрямком інформаційного забезпечення системи охорони здоров'я України та Програму інформатизації охорони здоров'я України на 2006–2010 роки, опрацьовано та впроваджено комп'ютерну програму з розрахунку рейтингів діяльності та ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я. Розроблено та проведено апробацію галузевих форм звітності з інформатизації системи охорони здоров'я. Розроблено та впроваджено автоматизовану програму збору, обробки та узагальнення інформації про стан виконання Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002–2011 рр.

За профілактичним напрямком діяльності розроблено проект моделі обсягу та якості надання профілактичної допомоги дорослому населенню, спрямований на збереження та зміцнення індивідуального потенціалу здоров'я, запобігання виникненню та розвитку хронічних неінфекційних захворювань. На основі проведеного аналізу підготовлено Національний звіт про контроль над тютюном (2007 р.).

Систематичне дослідження стану здоров'я населення України та діяльності всіх галузей системи охорони здоров'я, поглиблений аналіз демографічних та медико-статистичних матеріалів з усіх регіонів України дозволяє науковим співробітникам Українського інституту стратегічних досліджень, як тепер називається колишній Інститут громадського здоров'я, разом з МОЗ України готувати Щорічні доповіді про стан здоров'я і діяльність закладів охорони здоров'я, в яких не тільки проводиться науковий аналіз показників здоров'я і охорони здоров'я в динаміці, а й обґрунтовують заходи, спрямовані на поліпшення роботи системи охорони здоров'я і зміцнення здоров'я населення України. Ці праці передаються до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів, зацікавлених міністерств та відомств, обласних управлінь охорони здоров'я, медичних бібліотек для інформації і реалізації обґрунтованих заходів.

За цей час вийшли надзвичайно цікаві роботи з історії української медицини і охорони здоров'я. Це підручник О.М.Голяченко і Я.В.Ганіткевича «Історія медицини» (2001), це серйозні праці Я.В.Ганіткевича «Історія української медицини в датах та іменах» (2004), «Українські лікарі-вчені першої половини ХХ ст. та їхні наукові школи», три томи бібліографічного довідника «Українські лікарі» (1994, 1996, 2008) за редакцією П.Пундія і Я.Ганіткевича.

О.М.Ціборовський, який зараз очолив сектор історії медицини Українського інституту стратегічних досліджень МОЗ України, підготував до друку капітальну працю «Історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я в Україні».

Після III з'їзду соціал-гігієністів і організаторів охорони здоров'я України наукова робота в галузі соціальної медицини надзвичайно поживалась. Активізувалась робота Проблемної комісії «Соціальна медицина», яку очолив колишній директор Українського НДІ соціальної гігієни і управління охороною здоров'я, керівник Українського центру наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи д.м.н., проф. А.Р.Уваренко.

Тільки в 1993–2007 рр. кафедрами соціальної медицини, науково-дослідними інститутами МОЗ України і АМН України виконувалося 356 науково-дослідних робіт. За рейтингом вони розподілялись таким чином:

1. Вивчення стану здоров'я і розробка методів його вивчення – 30,4%;
2. Організація медичної допомоги – 13,6%;
3. Профілактичний напрям – 9,8%;
4. Управління охороною здоров'я – 9,4%;
5. Інформатизація охорони здоров'я – 8,1%;
6. Підготовка та використання медичних кадрів – 6,6%;
7. Економіка і фінансування охорони здоров'я – 3,5%;
8. Нормативно-правове забезпечення охорони здоров'я – 3,1%;
9. Основи науково-медичної інформації – 3,1%.

Незначна кількість наукових робіт (від 1,7% до 2,8%) проводилась з таких напрямків, як проблеми науковознавства, історія медицини, прогнозування і планування, теоретичні проблеми охорони здоров'я, і лише поодинокі (від 0,3% до 1,4%) стосувалися диспансеризації населення, міжнародного співробітництва і статистики.

В той же час за оцінкою експертів рангові місця наукових досліджень з проблеми «Соціальна медицина» щодо їх пріоритетності мали розподілятися так:

1–5 місця – теоретичні проблеми охорони здоров'я; нормативно-правове забезпечення охорони здоров'я; організація медичної допомоги; стан здоров'я населення і методи його вивчення; профілактичні напрями;

6–9 місця – система управління охороною здоров'я; економіка і фінансування охорони здоров'я; прогнозування і планування; інформатизація охорони здоров'я.

Решта напрямків мають рангові місця в такій послідовності: статистика; основи науково-медичної інформації; диспансеризація населення; підготовка і використання медичних кадрів; проблеми наукознавства; міжнародне співробітництво; історія медицини.

У цей же час виконувалось 103 дисертаційні роботи, з них 29 докторських і 74 кандидатських.

Така кількість дисертаційних робіт змусила організувати другу спеціалізовану раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальністю «Соціальна медицина» при Національній медичній академії післядипломної освіти ім. П.Л.Шупика.

З'явилися нові наукові журнали за профілем «Соціальна медицина»: «Вісник соціальної гігієни і організації охорони здоров'я України» (Український інститут громадського здоров'я і Тернопільській медичний університет ім. І.Я.Горбачевського), «Охорона здоров'я України» (Національний медичний університет ім. О.О.Богомольця, Український центр наукової медичної інформації і патентно-ліцензійної роботи), «Україна. Здоров'я нації» (Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України), «Східноєвропейський журнал громадської медицини» (Національний медичний університет ім. О.О.Богомольця). Статті з соціальної медицини друкували й інші журнали, наприклад, «Сучасна педіатрія» і «Здоров'я жінки», які випускає Український інститут стратегічних досліджень, «Врачебное дело / Лікарська справа», історико-медичний журнал «Агапіт», «Сімейна медицина», «Doctor», Український медичний часопис, Мистецтво лікування, Здоров'я України», «Нова медицина», «Практична медицина» та інші. На жаль у 1998 р. припинився

випуск розділу 2 «Соціальна гігієна і організація охорони здоров'я» українського медичного реферативного журналу.

Спеціалісти з соціальної медицини України проводять свою наукову роботу в тісній співпраці з науковцями Росії, Молдови, Великої Британії, Литви, Польщі, Естонії, США, Германії та інших країн. Активно співпрацюють з ВООЗ, ЮНІСЕФ, ЮНЕЙДС та іншими міжнародними організаціями в сфері організації охорони здоров'я.

Відзначаючи зростання кількості науково-дослідних, в т.ч. дисертаційних робіт з соціальної медицини, слід зауважити, що не завжди кількість переходить в якість.

Більшість робіт з вивчення стану здоров'я населення являє собою поглиблений аналіз захворюваності та смертності різних популяцій, а конкретних соціально-гігієнічних досліджень впливу умов життя різних груп населення, соціальних чинників на здоров'я людності фактично немає.

Переважна більшість праць з організації медичної допомоги стосується окремих видів спеціалізованої медичної допомоги навіть без врахування пріоритетного розвитку ПМСД на засадах сімейної медицини, необхідності реструктуризації спеціалізованої медичної допомоги за трьома рівнями і передачі частини функцій з її надання сімейному лікарю.

Якщо деякі кафедри соціальної медицини, як Дніпропетровської медичної академії, Тернопільського медичного університету ім. І.Я.Горбачевського, Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л.Шупика, Харківської медичної академії післядипломної освіти, Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця та деякі інші проводили серйозні дослідження з актуальних проблем організації та управління охороною здоров'я в умовах реформування галузі, то для більшості характерно так зване «дрібнотем'я», виконання пошукових та ініціативних робіт, часто не пов'язаних з нагальними завданнями охорони здоров'я.

Напевно, і Міністерству охорони здоров'я України, і Академії медичних наук України, і Українському інституту стратегічних досліджень МОЗ України, і Проблемній комісії АМН та МОЗ з Соціальної медицини та організації охорони здоров'я треба не тільки схвалювати заплановані НДІ і

кафедрами програми науково-дослідних робіт, а й направляти їх планування, оформляти державне замовлення і відповідне фінансування на їх виконання.

Ця робота активізувалася в період підготовки до з'їзда. Проведено засідання відповідальних за наукову роботу кафедр соціальної медицини та організації охорони здоров'я всіх вищих навчальних медичних закладів III-IV рівнів акредитації та відповідних кафедр медичних факультетів університетів. На засіданні обговорені шляхи з координації наукової діяльності кафедр, напрямки наукових досліджень, підготовлено угоду про сумісну наукову роботу спеціалістів з соціальної медицини, яка скерована на вирішення нагальних питань галузі.

Принаймні, наш з'їзд повинен обговорити проблеми планування, організації та виконання соціально-медичних досліджень і винести рішення з цього питання.